

Journal of
Buddhist Innovation Review

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กัลยาณมิตรในเทมียชาดก

THE PRINCIPLE OF KALAYĀṆAMITTA IN TEMIYA JĀTAKA

Academic Articles

บทความวิชาการ

พระมหาไพโรจน์ ขนติโก (सानฟอง) Phramaha Pairoj Khantiko (Sanfong)

วัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

Wat Phra Singha, Tambon Wiang, AmThoe Mueang Chiang Rai, Chang Wat Chiang Rai.

Jarpio55@gmail.com

Article history:

Received: March 25, 2024 / Revised: March 29, 2024

Accepted: April 4, 2024 / Available Online: April 8, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ ต้องการเสนอเรื่องกัลยาณมิตรในเทมียชาดก เป็นเรื่องการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของเทมียราชกุมาร เห็นบิดาลงโทษผู้กระทำความผิด ดำริว่า การเป็นพระราชาจะต้องทำบาป ดังนั้น จึงอธิษฐานให้ตนเอง เป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อย แล้วเจริญเมตตา แสดงอานิสงส์ของการไม่ทำร้ายมิตร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้กัลยาณมิตร 7 ประการ คือ 1) ทำตัวน่ารัก 2) น่าเคารพ 3) น่ายกย่อง 4) รู้จักพูด 5) อดทนต่อถ้อยคำ 6) อธิบายเรื่องลึกซึ้งได้ 7) ไม่ชักนำไปในทางชั่ว สร้างเสริมจิตแก่ผู้ออกบวชตาม นำไปสู่สัมมาทิฐิ มีไตรสิกขา เป็นหลักสำหรับดำรงตน

คำสำคัญ: เทมียราช; กัลยาณมิตร; ชาดก

Abstract

This academic was purposely made to present the concept of Kalayāṇamitta in the Jātaka named Temiya referring to the Nekkhamma perfection cultivated by Temiyarājakumārā. He who saw his father punishing the wrongdoer, thought that the king's punishment was sinful. So he prayed for himself to be deaf, mute, and lame, and then developed Loving Kindness. So, he prayed for himself to be deaf, mute, and lame, and then developed Loving Kindness, and express the 7 virtues of harmlessness and Non-violence as follows: as follows: 1) being lovely to other, 2) being respectable, 3) being honorable, 4) being wise in speaking, 5) being patient to spoken words, 6) being intelligible in explaining story, and 7) guiding one to the right path. All these virtues are empowered the mind of those who renounce the household

life leading to the right view and threefold training whereby self-development could be actualized accordingly.

Keywords: Temiyarājā; Good Friendship; Jātaka

1. บทนำ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างยิ่ง แต่ในภาวะปัจจุบันมีการศึกษาที่ไร้พรมแดนทำให้มีการเสฟสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นไปอย่างกว้างขวางทุกเพศทุกวัย ทั้งที่รู้เท่าทัน คิดวิเคราะห์และพิจารณาถึงโทษภัยของการเสฟสื่อก็มี แต่มีบุคคลจำนวนมากที่ยังเสฟสื่อเทคโนโลยีแบบไม่วิเคราะห์หาข้อเสียของการเสฟสื่อดังกล่าว ส่งผลให้ถูกมอมเมาและทำให้ความศรัทธาต่อคำสอนต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตกลง อุปมาเหมือน ภาวะข้าวยากหมากแพงมีโจรผู้ร้ายชุกชุมถ้าไม่ปิดประตูหน้าต่างให้เรียบร้อย โจรผู้ร้ายก็ย่อมเข้ามาขโมย ปล้นชิงทรัพย์สินไปได้โดยง่าย ในทางศาสนาก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีสติยังคิดรู้อย่างไม่เท่าทันก็เลวไม่ระวังอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ให้ดี ย่อมถูกกิเลสภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ครอบงำเอาได้ การที่จะรู้เท่าทันเทคโนโลยี หรือ ธรรมารมณ์ในภายนอกนั้นต้องสร้างภูมิคุ้มกัน คือ ศรัทธา ความเชื่อความพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอน ซึ่งเป็นปฏิบัติแห่งปัญญาในอริยมรรค คือ สัมมาทิฐิ จึงมีความสำคัญอย่างมาก

ในพระไตรปิฎกได้แสดงหลักการสร้างสัมมาทิฐิไว้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ปัจจยให้เกิดสัมมาทิฐิ 2 อย่างนี้ ปัจจย 2 อย่าง อะไรบ้าง คือ 1. ปรัตโธสะ 2. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) ปัจจยให้เกิดสัมมาทิฐิ 2 อย่างนี้แล" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 23 ข้อ 127 หน้า 115) ... ในปัจจยสัมมาทิฐิ 2 อย่างนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือพุทธธรรม ว่า "ปัจจยแห่งสัมมาทิฐิ 2 อย่าง ตามพุทธพจน์ที่ตรัสไว้นี้ คือ 1) ปรัตโธสะ=เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ติงามถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (hearing or learning from others; inducement by others) เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก ได้แก่ปัจจยทางสังคม อาจเรียกง่ายๆว่า วิธีการแห่งศรัทธา. 2) โยนิโสมนสิการ = การทำในใจโดยแยบคาย = การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่ตั้งนั้น ๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเข้าจับ(analytic al reflection; reasoned or systematic attention) เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ ปัจจยในตัวบุคคล อาจเรียกง่ายๆ ว่า วิธีการแห่งปัญญา" (พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 47, 2559; หน้า 562)

ดังนั้น บทความเรื่อง กัลยาณมิตรในเทมียชาตก ผู้ศึกษาจึงได้นำเอาการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ของ พระเทมียราชกุมารในเทมียชาตกมาเป็นบุคลาธิษฐาน โดยนำหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ คือ 1) เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ คือ ทำตัวน่ารัก มีความสนิสนม ไว้เนื้อเชื่อใจกัน ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม 2) เป็นที่ เคารพ คือทำตัวน่าเคารพให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ฟังพาอาศัยได้ และปลอดภัย 3) เป็นที่ยกย่อง คือทำตัว สมฐานะน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ควรเอาอย่าง 4) เป็นนักพูด คือ รู้จักพูดให้ ได้ผล ชี้แจงให้เข้าใจ รู้กาลเทศะว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดีได้ 5) เป็นผู้ อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อง ไม่ ฉุนเฉียว 6) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ คือ สามารถกล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และ 7) ไม่ ชักน้าวในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 23 ข้อ 37 หน้า 57-58) นอกจากนี้ที่ได้นำเอากัลยาณมิตร หรือกัลยาณ- ธรรม อันเป็นส่วน ปรโตโฆสะมาเป็นหลักแล้ว ผู้ศึกษาได้นำเอาโยนิโสมนสิการ มาเป็นเครื่องวินิจฉัยสนับสนุน ให้เกิดความมั่นใจ ปลุกเร้าให้เกิดคุณธรรม เสริมสร้างกำลังใจศรัทธา นำไปสู่สัมมาทิฐิตามแนวทางอริยมรรคหรือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ให้มีความเจริญก้าวหน้าไปด้วยดีในคุณธรรมต่อไป.

2. กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา

2.1 ความหมายของคำว่ากัลยาณมิตร

คำว่า กัลยาณมิตร มาจากการนำศัพท์บาลี 2 ศัพท์ คือ กลยาณ และ มิตร ในพจนานุกรม บาลี- ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กลยาณ (และ กลลาณ) [เวท. กลยาณ] (คุณ.) งดงาม, ดีงาม, มีเสน่ห์; เป็นศุภมงคล, เป็นอนุเคราะห์, มีประโยชน์, มีคุณธรรมดี. เป็นไวพจน์ของ ภาทุก (ดี,เจริญ) และ กุศล (ฉลาด,เป็นกุศล) เป็นคำตรงข้าม ปาป (บาป, ความชั่วช้า,เลวทราม)... ใช้สำหรับ ธมม เช่น อาทิกล ยาณ (งามในเบื้องต้น)” มขเมกกลยาณ (งามในท่ามกลาง) ปรีโยสานกลยาณ (งามในที่สุดรอบ). ส่วนคำว่า “มิตร” มีความหมายว่าเพื่อน. รวมเข้าสมาสเป็น “กัลยาณมิตร”หรือ“กัลยาณมิตร”ในภาษาไทย มี ความหมายเป็น 2 อย่าง คือ 1) กัลยาณมิตร, เพื่อนที่ดี, มิตรที่มีคุณธรรม, มิตรแท้, มีความซื่อสัตย์, มี คุณธรรม, มีการศึกษา, มีใจอารีและมีปัญญา.” 2) เป็นศัพท์เฉพาะ เป็นผู้แนะนำในทางศีลธรรม, ที่ปรึกษาทาง ธรรม. พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรชนิดยอดเยี่ยม, พระอรหันต์องค์อื่น ๆ ก็สามารถเป็นเช่นนั้นได้ (พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ, 2530, หน้า 1061-1064)

ดังนั้น กัลยาณมิตร จึงหมายความว่า เพื่อนที่ดี คนที่ไว้วางใจได้ ผู้คอยแนะนำสั่งสอน ให้คำปรึกษา ที่ดีความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร, ความเป็นมิตรกับคนดีมีคุณธรรม, การคบค้าสมาคมกับคนดี ที่เป็นกัลยาณมิตร เช่นนั้นสามารถช่วยเหลืออย่างมหาศาลให้บรรลุซึ่งมรรคผลและบารมี

2.2 ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก

ลักษณะกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎกนั้นมีปรากฏอยู่หลายที่ในพระสูตรต่าง ๆ ในที่นี้จะยกเอา เฉพาะที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในปฐมมิตตสูตรว่าด้วยองค์แห่งมิตร สูตรที่ 1 ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ เป็นผู้ควรเสพ องค์ 7 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. ให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง
2. ทำสิ่งที่ทำได้ยาก

3. อดทนถ้อยคำที่อดทนได้ยาก
4. เปิดเผยความลับแก่เพื่อน
5. ปิดความลับของเพื่อน
6. ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ
7. เมื่อเพื่อนสิ้นโลกสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการนี้แล เป็นผู้ควรเสพ มิตรยอมให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง ทำสิ่งที่ทำได้ยาก อดทนคำหยาบแม้ที่อดทนได้ยาก เปิดเผยความลับแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน ไม่ทอดทิ้ง ในยามวิบัติ เมื่อเพื่อนสิ้นโลกสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น ในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นจัดว่าเป็นมิตร ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 23 ข้อ 36 หน้า 56)

2.3 คุณธรรมของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก

กัลยาณมิตรนี้ถือว่าเป็นบุคคลที่น่าคบหา คนที่ไว้วางใจได้ ผู้คอยแนะนำสั่งสอน ให้คำปรึกษา ที่ดี ในทางพระพุทธศาสนาพระองค์ได้แสดงคุณธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการในทุติยमितตสูตร ว่าด้วยองค์ แห่งมิตร สูตรที่ 2 ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้ จะถูกขับไล่ก็ตาม องค์ 7 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
2. เป็นที่เคารพ
3. เป็นที่ยกย่อง
4. เป็นนักพูด
5. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
6. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
7. ไม่ชักนำในอฐานะ

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการนี้แล เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำที่ ลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำในอฐานะ ในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นจัดว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์และ อนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 23 ข้อ 3 หน้า 57-58)

2.4 คุณธรรมของกัลยาณมิตรในพระคัมภีร์ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

กัลยาณมิตรธรรม 7 (องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบ หรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ - qualities of a good friend)

1. ปิโย (น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม - lovable; endearing)

2. ครู (นำเคารพ ในฐานะประพจน์สมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย - estimable; respectable; venerable)
3. ภาวนีโย (นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ - adorable; cultured; emulable)
4. วตตจา จ (รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี - being a counsellor)
5. วจนกฺขโม (อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว - being a patient listener)
6. คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา (แถลงเรื่องลึกลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป - able to deliver deep discourses or to treat profound subjects)
7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในอูฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย - never exhorting groundlessly; not leading or spurring on to a useless end) (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, 2557, พิมพ์ครั้งที่ 27, หน้า 204.).

2.5 คุณสมบัติของกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา

กัลยาณมิตร หรือเรียกตามคติของภาษาไทยว่า “คนดี” และคำว่า “กัลยาณมิตร” หรือ “คนดี” นี้ ในทางพระพุทธศาสนา ท่านเรียกว่า สัตบุรุษ และสัตบุรุษนี้ จะต้องมียุทธธรรมของประจำตัว เรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ประการ และธรรม 7 ประการนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้รวบรวมไว้ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ดังนี้

สัปปริสธรรม 7 (ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี - qualities of a good man; virtues of a gentleman)

1. ธัมมัญญตา (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ฝึกขารู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น - knowing the law; knowing the cause)

2. อตถัญญตา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น - knowing the meaning; knowing the purpose; knowing the consequence)

3. อัตตัญญตา (ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพจน์ให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป - knowing oneself)

4. มัตตัญญูตา (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น - moderation; knowing how to be temperate)

5. กาลัญญูตา (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น - knowing the proper time; knowing how to choose and keep time)

6. ปริสัณญูตา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อกับชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้เป็นต้น - knowing the assembly; knowing the society)

7. ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปรปรัญญูตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น - knowing the individual; knowing the different individuals) (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2552, พิมพ์รวมเล่ม 3 ภาค ครั้งที่ 17, หน้า210-211) และ(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่ม 23 ข้อ 68 หน้า 143-146)

กัลยาณมิตรนี้ถือว่าเป็นบุคคลที่น่าคบหา เป็นผู้มีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการการที่จะทำคุณงามความดีต่างๆ เพราะว่าการจะทำกิจการทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้นล้วนอาศัยคนที่ไว้ใจได้ ให้คำปรึกษาแนะนำในทางที่ถูกให้ เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง ครู อาจารย์ ตลอดจน เพื่อนหรือคนใกล้ชิด ซึ่งเป็นกัลยาณมิตร คอยช่วยเหลือทั้งนั้นการสร้างกัลยาณมิตร หรือการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ย่อมทำให้กิจการงานทุกอย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 อานิสงส์ของกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย บรรดาพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ต่างก็เป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน เพราะผู้เป็นกัลยาณมิตรถึงจะไม่ใช่วุฒิตี่มีความคุ้นเคยเหมือนญาติ ไม่ใช่มิตรสหายที่มีความสนิทชิดเชื้อเหมือนเป็นมิตรสหายกัน ... ดังตัวอย่างในธรรมบท ภาคที่ 1 ว่า ...อนาถปิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ต่างก็เป็นกัลยาณมิตร รู้ธรรมเนียมข้อวัตรปฏิบัติของภิกษุสามเณร เวลาที่ไปทำบุญที่วัด ถ้าไปตอนเช้ายังไม่ถึงเที่ยงวัน ก็จะเตรียมภัตตาหาร หวาน คาว ไปถวาย ถ้าไปหลังเที่ยงวัน ก็จะเตรียมน้ำปานะ 8 อย่าง มีน้ำมะม่วง เป็นต้น ไปถวาย ทำให้เวลา ไปวัดมีภิกษุหนุ่มสามเณรคอยต้อนรับทักทายพร้อมแลดูมือของพวกท่านว่า วันนี้น้ำอะไรมาถวาย พวกท่านไม่รู้สึกรำคาญในการทำบุญ เหมือนในสมาคมของหมู่ญาติพี่น้อง...นี่ก็เป็นอานิสงส์ของกัลยาณมิตรเพราะการมีกัลยาณมิตรก็เหมือนมีญาติทำให้ไม่มีความเก้อเขินที่จะเข้าไปในนั้น ๆ (พระธัมมปัทมสูตร ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 17, 2541, หน้า 5-7) ... และกัลยาณมิตรนี้ยังมีส่วนช่วยให้บรรลุดุธรรมได้ดังที่ปรากฏใน เรื่องบัณฑิตสามเณร ว่า ...วันหนึ่งสามเณรเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านกับพระสารีบุตรระหว่างเห็นเหมือนที่เขาไชน้ำเข้าสู่เขา...ช่วงดัดลูกศร..และช่วงไม้กำลังถากไม้ให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ตามต้องการ..เมื่อถามพระสารีบุตรจนได้ความแล้วทำให้เกิดอารมณ์กรรมฐานขึ้นว่า น้ำไม่มีจิต คนก็ไขว่หน้าเหมือนไปยังที่ต่าง ๆ ได้... ลูกศร คนก็ยังดัดให้ตรงได้..

แม้แต่ไม้ที่ไม่มีจิตเลย คนก็ยังสามารถทำให้เป็นรถ หรือสิ่งต่าง ๆ ได้ ฝ่ายเรามีจิตแท้ ๆ ทำไมไม่ฝึกตนเล่า จึงได้ลาท่านเพื่อกลับไปเจริญกรรมฐานที่พัก พระสารีบุตรผู้เป็นอุปัชฌาย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรฟังคำนั้นแล้วก็ไม่ได้อะไร แต่เกรงว่าจะมีอันตรายระหว่างเจริญกรรมฐานจึงได้ให้ลูกกุญแจแก่สามเณรเพื่อสามเณรจะได้เจริญกรรมฐานอย่างปลอดภัย. ฝ่ายพระศาสดาทราบด้วยพระญาณว่า สามเณรจะเจริญกรรมฐานแล้วบรรลुพระอรหันต์ภายในระยะเวลาที่เพียงวันนี้ จึงได้เสด็จมาดักอยู่หน้าประตูเพราะเกรงว่าพระสารีบุตรกลับมาจะทำอันตรายต่อการบรรลุพระอรหันต์ของสามเณรได้ ทำให้วันนั้นสามเณรสามารถบรรลุพระอรหันต์อย่างราบรื่น ... (พระธัมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4. พิมพ์ครั้งที่ 16, 2550, หน้า 50-57)

อานิสงส์ของกัลยาณมิตรนี้ถือว่ามีคุณประโยชน์อย่างมากทั้งยังเป็นส่วนช่วยสนับสนุนในการบรรลุคุณธรรมชั้นสูงๆ ขึ้นไปอีกด้วย ในพระสูตรต้นตปิฎก อังคตตรนิกาย เอกกนิบาต กัลยาณมิตรกถาปิฎก หมวดว่าด้วยกัลยาณมิตร พระเจ้าตัสสไว้ว่า... เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนการประกอบอกุศลธรรมเนื่องๆ และการไม่ประกอบอกุศลธรรมเนื่องๆ นี้ เพราะการประกอบอกุศลธรรมเนื่องๆ และการไม่ประกอบอกุศลธรรมเนื่องๆ อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 20 ข้อ 72 หน้า 13)

2.7 โทษของการคบกับปาปมิตร

การคบสัตบุรุษหรือการคบหาบัณฑิตผู้เป็นกัลยาณมิตร, ย่อมประสบ คุณประโยชน์อย่างมาก ทั้งยังเป็นส่วนช่วยสนับสนุนในการบรรลุคุณธรรมชั้นสูง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย ดังพรรณนามานี้ ส่วนการคบหาบุชเหล่าสัตบุรุษซึ่งตรงกันข้ามกับสัตบุรุษนั้น, ย่อมประสบทุกข์. เสื่อมจากมรรคและผลเบื้องต้นอันตนควรจะได้ในปัจจุบันเสีย ประสพมหานินาส เพราะทรงคลุกคลีด้วยปาปมิตร เหมือนเรื่องของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่มาในอรรถกถาสามัญญผลสูตร ในสัลลขันธวรรค ว่า

ในเวลาที่ทรงเป็นพระอุปราชพระเจ้าอชาตศรุตุนั้น ทรงเสื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเทวทัต ทรงยกย่องพระเทวทัตผู้เป็นอสัตบุรุษ มีพระประสงค์จะทำสักการะแก่เธอ ทรงบริจาคพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้สร้างวิหารที่คยาสิประเทศได้พระราชทานสำหรับอาหาร 500 สำหรับ

ทุก ๆ วัน และได้เสด็จไปสู่ที่บำรุงพระเทวทัตทั้งเย็นทั้งเช้า ท้าวเธอทรงเชื่อคำของพระเทวทัตจึงได้ทำปิณฑุมาตรการปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วครองราชสมบัติแทน ภายหลังพระองค์บังเกิดความเสนาหาในพระราชบิดา ทรงกันแสงคร่ำครวญ ได้ถวายพระเพลิงพระศพของพระราชบิดา ตั้งแต่เวลาที่พระองค์ให้ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้ว ก็ไม่ได้บรรทมหลับตลอดกลางคืนและกลางวันเลย พอพระองค์ ได้สดับข่าว พระเทวทัต ที่กระทำความชั่ว ตั้งแต่ส่งนายฆมังธนูไปเพื่อปลงพระชนม์พระศาสดาเป็นต้น กระทั่งถึงทำลายสงฆ์ แล้วถูกแผ่นดินสูบ ก็ยังหวาดกลัวสะดุ้งพระราชหฤทัย ด้วยทรงรำพึงว่า แผ่นดินจะพึงสูบแม้เราด้วยหรือหนอ จึงมิได้ความสำราญในราชสมบัติ มิได้รับความโปร่งพระราชหฤทัยในการบรรทมเลย หวาดหวั่นเที่ยวไปเหมือนเปรตที่ถูกแทงด้วยเครื่องกรรมกรณ์ ทรงพิจารณาเห็นพระองค์ราวจะถูกแผ่นดินสูบ ราวจะออกจากเปลวไฟในอเวจีมหานรก ราวจะถูกนายเพชฌฆาต ให้นอนหงายเหนือแผ่นดินแล้วตอกด้วยหลาวเหล็ก ด้วยเหตุนี้ เมื่อท้าวเธอทรงหวาดหวั่นดุจไก่ถูกประหารอยู่ จึงมิได้มีความสงบพระราชหฤทัยเพียงครู่เดียว แม้พระองค์มีความประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา และทูลถามปัญหาให้ทรงอดโทษให้ ก็ไม่อาจจะเสด็จไปเฝ้าพระศาสดาได้ เพราะ

พระองค์ทรงมีความผิดมหันต์ ในวันเพ็ญวันหนึ่ง จึงได้ให้หมอชีวกเป็นคนนำทางเสด็จไปสู่ชีวกัมพวันารามในตอนกลางคืนวันนั้นนั่นเอง ถวายบังคมพระศาสดา และทรงทำอัญชลีแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว จึงทูลถามปัญหา

พระศาสดา ทรงทราบอันสงฆ์ใหญ่ที่ท้าวเธอควรจะได้เพราะทรงสัจธรรมนี้ว่า พระราชานี้จักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า ซีวติวิเสสแล้วปรินิพพานในอนาคตกาล ดังนี้แล้ว เมื่อทรงแก้ปัญหาของพระองค์ จึงแสดงสามัญญผลสูตร ในสัลขณวรรคโปรต แต่เพราะพระองค์ได้ทำกรรมหนักคือปิตุฆาตอันเป็นอันตรายต่อมรรคและผลเบื้องต้น ฉะนั้นในเวลาทีพระศาสดาแสดงเทศนาจบ พระราชาจึงไม่ได้บรรลุพระโสดาปัตติผล เพราะกรรมหนักที่พระองค์ทำตออุปนิสัยแห่งมรรคอันตัดเสียแล้ว จึงได้แต่ถึงสรณะ 3 ด้วยทรงมอบพระองค์เป็นพุทธมามกะ แล้วทรงประกาศความผิดที่พระองค์ทรงทำเฉพาะพระพักตร์พระศาสดา ให้พระศาสดาทรงอดโทษให้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะ ทรงทำประทักษิณ 3 รอบ แล้วเสด็จหลีกไป (มังคลัตถปิณีแปล ภาค 1 เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 18, 2558, หน้า 54-62)

อันที่จริง ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่รับสั่งให้ปลงพระชนม์พระราชบิดา พระองค์ก็จักได้เป็นโสดาบันในที่ ๆ นั้นนั่นแน่แท้ แต่อันตรายแห่งมรรคเกิดมีแก่พระองค์เพราะทรงคลุกคลีด้วยปาปมิตร ทำให้พระราชาก็ไม่ได้บรรลุพระโสดาปัตติผลเลย ได้แต่ถึงสรณะ 3 ด้วยทรงมอบพระองค์เป็นพุทธมามกะ นับถือพระรัตนตรัยจนตลอดชีวิต และโทษของการทำอนันตริยกรรมคือการปลงพระราชบิดานี้เป็นกรรมหนักฝ่ายอกุศลห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน พระศาสดาได้ตรัสไว้ในโวัโรปิตสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม 6 ประการ แม้ฟังสัทธรรมอยู่ก็ไม่อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้ ธรรม 6 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. เป็นผู้ฆ่ามารดา
2. เป็นผู้ฆ่าบิดา
3. เป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์
4. เป็นผู้ที่มีจิตคิดประทุษร้ายทำพระโลหิตของตถาคตให้ห่อขึ้น
5. เป็นผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน
6. เป็นผู้มียัญญาทราม โง่เขลา เป็นคนเซอะ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม 6 ประการ แม้ฟังสัทธรรมอยู่ ก็ไม่อาจก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 22 ข้อ 87 หน้า 612)

3. กัลยาณมิตรในเทมียชาดก

เทมียชาดก เป็นชาดกที่ 1 ในมหานิบาตทศชาติ ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นเทมียราชกุมาร ประกอบด้วยโครงสร้างของเรื่อง เริ่มแต่พระศาสดาตรัสอดีตนิทาน ที่เทมียราชกุมาร เห็นบิดาลงโทษผู้กระทำความผิด ดำริว่า การเป็นพระราชาจะต้องทำบาป ดังนั้น จึงอธิษฐานให้ตนเอง เป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อย จนถึงการออกบวช โดยเนื้อเรื่องประกอบด้วยคาถาทั้งหมด 122 พระคาถา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 เล่มที่ 28 หน้า 183-202) ดังนั้นในบทความเรื่องนี้ ผู้ศึกษาจึงได้นำเอาเนื้อหาบางส่วนมาจากมหา

นิบาตชาดก ทศชาติฉบับชินวร เล่มที่ 1 ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณวิวัฒน์ (สมเด็จพระสังฆราช) และจากสื่อออนไลน์ต่าง ๆ โดยลำดับดังนี้

3.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชาดก

ความหมายของคำว่าชาดก

ชาดก คือ เรื่องราวหรือชีวประวัติในอดีตชาติของพระโคตมพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ พระองค์ทรงนำมาเล่าให้พระสงฆ์ฟังในโอกาสต่าง ๆ เพื่อแสดงหลักธรรมสภาวะที่พระองค์ทรงประสงค์ เรียกเรื่องในอดีตของพระองค์นี้ว่า ชาดก ชาดกเป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน บางครั้งจึงเรียกว่า “นิทานชาดก” ชาดกที่ทรงเล่านี้มีหลายร้อยเรื่อง ว่าทรงเคยเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง แต่ที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือ 10 ชาดกสุดท้ายที่เรียกว่า “ทศชาติชาดก” และชาดกสุดท้ายที่สุดที่ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร จึงเรียกเรื่องพระเวสสันดรนี้ว่า “มหาเวสสันดรชาดก”

ประเภทของชาดก

ชาดกมี 2 ประเภท คือ

1) ชาดกนิบาต ชาดกในนิบาต หรือที่เรียกว่า นิบาตชาดก หมายถึงชาดกทั้ง 547 เรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกายของพระสุตตันตปิฎก ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือฉันทลักษณ์ล้วน ๆ โดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้วคือรูปแบบคาถาสุภาษิต เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดก ก็เพราะว่าชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า “ทศชาติชาดก”

อนึ่งเป็นที่ทราบกันว่าชาดกทั้งหมดมี 550 เรื่อง แต่เท่าที่ได้ลงนับดูแล้วปรากฏว่า ในเล่มที่ 27 มี 525 เรื่อง ในเล่มที่ 28 มี 22 เรื่อง รวมทั้งสิ้นจึงเป็น 547 เรื่อง ขาดไป 3 เรื่อง แต่การขาดไปนั้น น่าจะเป็นด้วยในบางเรื่องมีนิทานซ้อนนิทาน และไม่ได้นับเรื่องซ้อนแยกออกไปก็ได้ อย่างไรก็ดีตาม จำนวนที่นับได้จัดว่าใกล้เคียงมาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ 27 อันเป็นสุตตันตปิฎกเล่มที่ 19 จัดไว้เป็นขุททกนิกายชาดก ภาค 1 เป็นเล่มที่รวมเรื่องชาดกที่เล็ก ๆ น้อย ๆ รวมกันถึง 525 เรื่อง

พระไตรปิฎกเล่มที่ 28 อันเป็นสุตตันตปิฎกเล่มที่ 20 จัดไว้เป็นขุททกนิกายชาดก ภาค 2 ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 นี้มีเพียง 22 เรื่อง เพราะเป็นเรื่องยาว ๆ ทั้งนี้ โดย 12 เรื่องแรกเป็นเรื่องที่มีคำฉันท ส่วน 10 เรื่องหลัง คือเรื่องที่เรียกว่า มหานิบาตชาดก แปลว่า ชาดกที่ชุมนุมเรื่องใหญ่ หรือที่โบราณเรียกว่า ทศชาติ

2) ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นชาดกที่ภิกษุชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวมาจากนิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งเป็นชาดก ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000-2200 ชาดกนี้เรียกอีกชื่อว่า “ปัญญาสชาดก” แปลว่า ชาดก 50 เรื่องและรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่องรวมเป็น 61 เรื่อง

- นิบาตชาดก เป็นเรื่องชาดกที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี ในส่วนพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มีทั้งหมด 547 เรื่อง ปรากฏในเล่มที่ 27 มี 525 เรื่อง ในเล่มที่ 28 มี 22 เรื่อง รวมทั้งสิ้นจึงเป็น 547 เรื่อง

- มหานิบาตชาดก คือ ชาดกที่ชุมนุมเรื่องใหญ่ หรือที่โบราณเรียกว่า ทศชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 20 ขุททกนิกายชาดกภาค 2 จำนวน 10 เรื่อง คือ 1) เติมียชาดก 2) ชนกชาดก 3) สุวรรณสามชาดก 4) เนมิราชชาดก 5) มโหสถชาดก 6) ภูริทัตตชาดก 7) จันทชาดก 8) นารทชาดก 9) วิจิตรชาดก 10) มหาเวสสันดรชาดก (สุชีพ ปัญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, [ออนไลน์], (สืบค้นเมื่อ 26 ธันวาคม 2566), เข้าถึงได้จาก www.lambuddhism.com, tripitaka)

3.2 การบำเพ็ญบารมีและการสร้างกัลยาณมิตรของเทมียราชกุมาร

พระเทมียกุมาร เป็นโอรสพระเจ้ากาสิกราชแห่งเมืองพาราณสีและพระนางจันทาเทวี ในวันขนานพระนามพระโฬิสัตว์ พระเจ้ากาสิกราชทรงทำสักการะ เป็นอันมากแก่เหล่าพราหมณ์ ผู้รู้ลักษณะพยากรณ์ พระองค์ได้สดับคำของพราหมณ์เหล่านั้น ก็ดีพระหฤทัย จึงได้ทรงขนานพระนามว่า “เทมียกุมาร” เพราะเหตุในวันทีพระกุมารประสูติ ฝนตกทั่วกาสิกรัฐ และเพราะพระกุมารประสูติ เป็นเหมือนยังพระหฤทัยแห่งพระราชา และหัวใจแห่งหมู่มัตย และมหาชนให้ชุ่มชื่น

พระเทมียราชกุมาร หรือพระเทมียไ้้นี้ เดิมทีพระองค์ก็ไม่ได้ เป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อย แต่เพราะวันหนึ่ง พระองค์เห็นพระราชาผู้เป็นพระราชบิดารับสั่งให้ลงพระอาญาแก่ผู้ทำความผิด ก็ทั้งกลัวทั้งสะดุ้ง ทรงจินตนาการว่า ...พระชนกของเราอาศัยราชสมบัติ ทำกรรมอันหนักเกินซึ่งจะไปสู่นรก ... หากว่าเราครองราชย์สมบัติ ก็จักบังเกิดในนรกเสียทุกขใหญ่ยิ่ง ดังนี้ ได้เกิดความกลัวเป็นอันมาก พระสรีระซึ่งมีวรรณะดุจดวงของพระโฬิสัตว์ ได้เหี่ยวมีวรรณะเศร้าหมอง รวากะว่าดอกปทุมที่ถูกขยำด้วยมือ ฉะนั้น พระองค์บรรทมจินตนาการอยู่ว่า ทำอย่างไร เราจึงจะพ้นจากพระราชมณเฑียรซึ่งดุจเรือนโจรนี้เสียได้ เทพธิดาผู้สิงสถิตอยู่ที่เศวตฉัตร เคยเป็นมารดาพระโฬิสัตว์ ในระหว่างอภัพหนึ่ง ปล่อยพระโฬิสัตว์ให้สลายพระทัย แล้วกล่าวว่า พ่อเทมียกุมาร พ่ออย่าเศร้าโศก อย่าคิด อย่ากลัวเลย ถ้าพ่อประสงค์จะพ้นจากพระราชมณเฑียรนี้ พ่อไม่เป็นคนง่อยเปลี้ยเลย ก็จะเป็นเหมือนคนง่อยเปลี้ย พ่อไม่เป็นคนหูหนวก ก็จะเป็นเหมือนคนหูหนวก พ่อไม่เป็นคนใบ้ ก็จะเป็นเหมือนคนใบ้เกิด พ่อจงอธิษฐานองค์สามเหล่านี้ อย่างนี้แล้ว อย่าประกาศความที่พ่อเป็นคนฉลาด เทพธิดากล่าวแล้ว จึงกล่าวคาถาที่หนึ่งว่า “พ่ออย่าแสดงว่า เป็นคนฉลาด จงให้ชนทั้งปวงรู้กันว่า พ่อเป็นคนโง่ ชนในที่นั้นทั้งหมดจะได้ดูหมิ่นพ่อว่า เป็นคนกาลกรรณิ ความปรารถนาของพ่อจักสำเร็จได้ด้วยอุบายอย่างนี้” พระโฬิสัตว์หลังจากได้ฟังอุบาย 3 ประการ จากเทพธิดานั้นแล้ว ก็กลับได้ความอุ่นพระหฤทัย นับแต่นั้นมา พระเทมียก็ทำพระองค์เป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อย แต่พระราชาและพระมเหสีไม่เชื่อว่าพระโอรสหูหนวกเป็นใบ้และง่อยเปลี้ยจริง จึงให้พี่เลี้ยงทดลองด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น เมื่อยังเป็นเด็กเล็ก ให้เอาผลไม้ เอาขนมมาล่อ พระเทมียก็ไม่สนใจ เมื่อยังเป็นเด็ก ให้เอาอาวุธ เอาไฟ เอาช้าง เอางู มาขู่ พระเทมียก็ไม่หวาดกลัว เมื่อลวงเข้าวัยหนุ่มก็ใช้ของหอมและสตรีมาล่อ แต่ก็ไม่ได้ผล พระเทมียยังคงทำเป็นหูหนวกเป็นใบ้ และไม่ไหวติง เช่นเดิม ในที่สุด พระราชาทรงสดับถึงเหตุเหล่านั้นแล้ว ทรงร้อนพระหฤทัย จึงมีรับสั่งให้เรียกพวกพราหมณ์ ผู้ทำนายลักษณะมา เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายกราบทูลพระราชาว่า “ข้าแต่พระมหาราช... เมื่อพวกข้าพระองค์กราบทูลว่า เป็นกาลกรรณิ ความโหม่นสก็จะมีแต่พระองค์ เพราะเหตุนั้นพวกข้าพระองค์จึงไม่กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราช ถ้าเมื่อพระกุมารอยู่ในราชมณเฑียรนี้ จะปรากฏอันตราย 3 อย่าง คือ อันตรายแห่งชีวิต อันตรายแห่งเศวตฉัตร อันตรายแห่งพระอัคมเหสี เพราะฉะนั้น ควรที่พระองค์จะชักเข้าไม่ได้ โปรดให้จัดรถอวมงคล เทียมม้าอวมงคล ให้พระกุมารบรรทมบนรถนั้น นำออกทางประตูทิศ

ตะวันตก ผิงเสียในป่าช้าผีดิบ” พระราชาแม้จะรักพระโอรส แต่เพราะเป็นห่วงบ้านเมือง จึงต้องทรงทำตามคำแนะนำนั้น ... ในที่สุดพระราชาจึงสั่งให้สารสินำพระเตมีย์ขึ้นราชรถ นำไปผิงที่ป่าช้า เมื่อไปถึงป่าช้า ขณะที่นายสารสินก้มหน้าก้มตาขุดหลุมอยู่ พระมหาสัตว์เห็นโอกาสอันเหมาะสมแล้วจึงลุกเสด็จลงจากรถ แล้วพูดกับนายสารสินด้วยปิยวาจาบอกนายสารสินว่า อย่าผิงตนเลย การผิงโอรสพระราชาเท่ากับเป็นการทำร้ายมิตร แล้วชี้แจงคุณูปการของการไม่ทำร้ายมิตร เมื่อจะตรัสคาถาบูชามิตร 10 คาถา จึงตรัสว่า

1) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร ชนเป็นอันมากอาศัยบุคคลผู้นั้นเลี้ยงชีพ บุคคลผู้นั้นจากเรือนของตนไปที่ไหน ๆ ย่อมมีรักษาหามาถวาย

2) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร บุคคลผู้นั้นไปสู่ชนบท นิคม ราชธานีใด ๆ ย่อมเป็นผู้อันหมั่นในในที่นั้น ๆ ทั้งหมดบูชา

3) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร โจรทั้งหลายไม่ข่มเหงบุคคลผู้นั้น กษัตริย์ก็ได้ดูหมิ่นบุคคลผู้นั้น บุคคลผู้นั้นย่อมข้ามพ้นหมู่มิตรทั้งปวง

4) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร บุคคลผู้นั้นจะมาสู่เรือนของตนด้วย มิได้โกรธเคืองใคร ๆ มาได้ความยินดีปรีดาในสภาที่ประชุม เป็นผู้สูงสุดของหมู่ญาติ

5) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร บุคคลผู้นั้นสักการะคนอื่น ก็จะเป็นผู้อันคนอื่นสักการะตน เคารพคนอื่น ก็จะเป็นผู้อันคนอื่น เคารพตน ย่อมเป็นผู้ได้รับความยกย่องและเกียรติคุณ

6) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร บุคคลผู้นั้นบูชาผู้อื่น ก็ย่อมได้บูชาตอบ ไหว้ผู้อื่น ก็ย่อมได้ไหว้ตอบ และย่อมถึงยศและเกียรติ

7) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร บุคคลผู้นั้นย่อมรุ่งเรืองดุจกองเพลิง ย่อมไพโรจน์ดุจเทวดา มีสิริประจักษ์

8) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร โคทั้งหลายของบุคคลผู้นั้นย่อมเกิด พืชที่หวานไว้ในนา ย่อมงอกงาม บุคคลผู้นั้นย่อมได้บริโภคผลของพืชที่หวานไว้

9) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร บุคคลผู้นั้นตกเหว ตกภูเขา หรือตกต้นไม้ ย่อมได้ที่พักอาศัยไม่เป็นอันตราย

10) บุคคลผู้ใดมิได้ประทุษร้ายเหล่ามิตร เหล่ามิตรย่อมอย่าเยียดบุคคลผู้นั้นไม่ได้ ดุจต้นไม้มีรากและย่านงอกงาม พายุไม่อาจพัดพานให้ล้มได้ ฉะนั้น (มหานิบาตชาดก ทศชาติฉบับชินวร เล่มที่ 1, 2560, หน้า 2-20) และ(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 28 ข้อ 583 หน้า 185)

พระโพธิสัตว์นอกจากจะบำเพ็ญเนกขัมมบารมีแล้วยังเป็นกัลยาณมิตรให้บุคคลใกล้ชิดและบุคคลทั่วไปที่ทราบข่าวออกบวชตามและบรรลุนิเวศนียศมากมายจนนับไม่ถ้วนดังที่ปรากฏในชาดก ว่า...นายสารสินได้ยินพระโพธิสัตว์กล่าวว่า “เราไม่ปรารถนาราชสมบัติ ไม่ปรารถนาในกองกิเลสทั้งมวล เราจะขอบวชอยู่ในป่า” ก็เห็นคล้อยตามจะขอบวชด้วย แต่พระเตมีย์ขอให้นายสารสินกลับไปแจ้งข่าวแก่พระบิดาและพระมารดา พอพระราชากับพระราชินีผู้เป็นพระบิดาและพระมารดาทราบข่าวก็ยกขบวนมาหมายจะชวนพระเตมีย์ให้กลับไปครองราชย์สมบัติ พระเตมีย์ปฏิเสธแล้วแสดงคุณแห่งเนกขัมมธรรมให้ฟัง พระราชา พระราชินี และผู้ติดตามได้ฟังแล้วก็เกิดเลื่อมใส ต่างพากันออกบวชทั้งหมด ประชาชนชาวเมืองเมื่อทราบข่าวก็พากันออกบวชตาม ฝ่ายพระราชาแห่งประเทศใกล้เคียงโดยรอบ ทราบข่าวว่าพญามารณสีไม่มีคนปกครองก็ยกทัพจะมายึด

ราชสมบัติ จึงตามรอยพระราชเจ้าเข้าไปในป่า ได้พบพระเทมีย์ พอได้ทรงสดับธรรมที่พระเทมีย์แสดงแล้ว พระราชาทั้งพร้อมด้วยบริษัท ทรงผนวชในสำนักของพระมหาสัตว์นั้น แม้พระราชาอื่น ๆ อีกสามพระองค์ ต่างก็ทรงละทิ้งราชสมบัติทรงผนวชแล้วอย่างนั้นนั่นแล ด้วยประการฉะนี้ ประเทศตรงนั้นได้เป็นมหาสมาคม ช้างทั้งหลายก็กลายเป็นช้างป่า ม้าทั้งหลายก็กลายเป็นม้าป่า แม้รถทั้งหลายก็ชำรุดทรุดโทรมไปในป่านั้นเอง ภัณฑะเครื่องใช้สอย และกหาปณะทั้งหลายก็เรียกราดเกลื่อน ดุจทรายที่ใกล้อาศรมสถาน บรรพชิตทั้งหมดนั้น ทำสมาบัติแต่ให้บังเกิดในที่นั่นเอง เมื่อสิ้นชีวิตได้มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า แม้ช้างและม้าทั้งหลายซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน ยังจัดให้เลื่อมใสในหมู่ฤษีทั้งหลาย ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นกามาพจร 6 ชั้น...” (มหานิบาต ชาดก ทศชาติฉบับชินวร เล่มที่ 1, 2560, หน้า 62)

4. องค์ความรู้ในเรื่องนี้มีประเด็นพอสรุปได้ดังนี้

การสร้างกัลยาณมิตรที่ปรากฏในเทมียชาดกนี้เป็นไปตามแนวทางการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการออกบวช หรือการออกจากกิเลสสิ่งเศร้าหมองอันเกิดจากกามทั้งหลาย โดยไม่ตรึงถึงกิเลสกามและวัตถุกาม 3 อย่าง คือ 1. กามวิตก ไม่นึกถึงอารมณ์อันน่าปรารถนา อันน่าใคร่ น่าชอบใจ ซึ่งเกิดขึ้นทาง ตา หู จมูก ลิ้น การสัมผัสทางกาย และทางใจ 2. พยาบาทวิตก ไม่คิดถึงความคับแค้นใจ ไม่พยาบาทคนหรือสัตว์อื่น และ 3. วิหิงสาวิตก ไม่คิดเบียดเบียนคนหรือสัตว์อื่นให้เดือดร้อน เพราะเหตุนี้ในคาถาที่กล่าวบุชามิตร ทั้ง 10 คาถา จึงได้พรรณนาถึงการไม่พยาบาทเบียดเบียนผู้อื่นทั้งสิ้น

ส่วนการสร้างกัลยาณมิตรในเทมียชาดกนี้ผู้ศึกษาได้นำเอาหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการมาบูรณาการเข้ากับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นตัวแปรช่วยสนับสนุนให้เกิดศรัทธาอันเป็นสัมมาทิฐิถูกต้องตามแนวแห่งอริยมรรค ดังนี้

1) **ด้านศีล** พระเทมียราชกุมารได้มีการฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมของตนให้มีความเคยชิน คือเป็นปกติไม่ประพฤติดีทางกาย และทางวาจา เป็นที่รักใคร่ น่าเคารพ น่ายกย่อง เป็นที่เจริญใจแก่ผู้พบเห็น (ปิโย ครุ ภาวนิโย) ตั้งแต่คราวที่ประสูติใหม่ ๆ ก็เป็นที่รักข่มชื่นฟูใจ ของพระราชาและพสกนิกรทั้งหลาย ทั้งยังมีสัมมาวาจา เจรจาน่าเชื่อถือเป็นที่ไว้วางใจ ประพฤติตนสมฐานะ น่ายกย่อง ทั้งด้านภูมิปัญญาและชาติตระกูล (สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) ด้วยอำนาจเมตตาวิหารธรรม และคุณธรรมดังกล่าวของพระองค์จึงเป็นเหตุทำให้พระราชาต่างเมืองที่ยกทัพมาหมายจะยึดเมือง เกิดความเลื่อมใสศรัทธา อยากเข้าไปนั่งใกล้เจรจาสันถานธรรม

2) **ด้านสมาธิ** พระเทมียราชกุมารได้มีการฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมของตนโดยไม่ย่อท้อ มีจิตใจตั้งมั่น จนเกิดสติรู้ถึงเหตุและผล เห็นแนวทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) ทำให้พระองค์ เป็นคนรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ ให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนถูกต้องตามตัวบุคคล (วัตตา จะ) สามารถพูดจาให้นายสารถิ พระราชาต่างเมืองและผู้ที่ได้เจรจาดูด้วยเห็นแนวทางกลับใจเลื่อมใสออกบวชตามพร้อมกับชนอีกจำนวนมาก ทั้งพระองค์ยังรู้จักอดทนข่มต่อถ้อยคำของหมู่ชนที่มาคอยทดสอบในคราวที่พระองค์เห็นโทษของการครองราชสมบัติที่ต้องทำโทษผู้ทำความผิด (วจะนักรขโม) จึงได้อธิฐานให้ตนเอง เป็นคนหูหนวก เป็นใบ้ และเป็นง่อย ไม่ฉุนเฉียวแสดงความโกรธตอบต่อชนเหล่านั้น

3) **ด้านปัญญา** พระเทมียราชกุมารได้มีการฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมของตนโดยไม่ย่อท้อ สม่่าเสมอจนเกิดความชำนาญรู้แจ้งชัดถึงหลักเหตุและผล มีใจแน่วแน่เพื่อความหลุดพ้น (สัมมาทิฐิ สัมมา-

สังกับปะ) ทำให้พระองค์สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากลึกลับซับซ้อนให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง (คัมภีร์อังคะ กะถัง กัตตา) ทั้งยังคอยแนะนำตักเตือนให้ประพฤติชอบทางทวารทั้ง 3 คือ กาย วาจา และใจ ไม่ซัดงูไปในทางที่เสื่อมเสีย (โน จัฏฐาเน นโยชะเย) จนเป็นเหตุให้มีคนมาบวชตามจำนวนมาก และสามารถยังจิตของหมู่ฤษีทั้งหลายที่เสื่อมใสอยู่แล้ว ให้เสื่อมใสยิ่งขึ้น จนได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นกามาพจร 6 ชั้น.

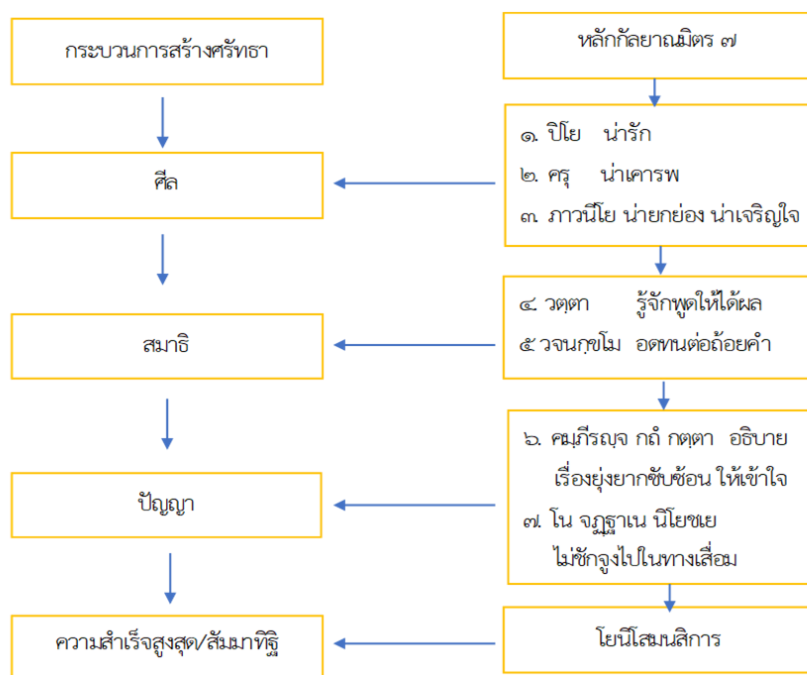
5. บทสรุป

กัลยาณมิตร คือ มิตรที่ดี ผู้คอยแนะนำสั่งสอน เป็นแบบอย่าง ให้คำปรึกษา การมีกัลยาณมิตร และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี หรือการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก็เป็นเหมือนอยู่ท่ามกลางหมู่ชนท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ผู้ที่คอยสนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ทำให้กิจการงานทุกอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีก้าวหน้าไปด้วยดี ทั้งในการศึกษา การครองชีวิต การประกอบกิจการต่าง ๆ นอกจากที่มีกัลยาณมิตร ผู้คอยแนะนำสั่งสอนแล้ว การอาศัยกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ คือ 1. ปิโย น่ารัก 2. ครุ น่าเคารพ 3. ภาวนีโย นำยกย่องในฐานะผู้ทรงคุณ 4. วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล ชี้แจงให้เข้าใจ 5. ว่าจะนักรโม อดทนต่อถ้อยคำ 6. คัมภีร์อังคะ กะถัง กัตตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และ 7. โน จัฏฐาเน นโยชะเย ไม่ซัดงูไปในทางเสื่อม เหลวไหล และนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันปัจจุบัน ย่อมทำให้เกิดสามัคคีปรองดอง มีน้ำใจและเมตตาที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะความเป็นกัลยาณมิตรของกันและกันยังช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจและเห็นภาพรวมของสังคม ผลที่ได้คือมีการกระจายความสุขและความสำเร็จทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มและเป็นอุปการะมากในการบริหารงาน เพราะการนำหลักการกัลยาณมิตรมาประยุกต์ช่วยสร้างบรรยากาศทำงานที่ดีและเชื่อมโยงทีมงานได้ดีขึ้น มีการสนับสนุนและยอมรับความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน มีการให้กำลังใจและคำแนะนำโดยมีน้ำใจ ทั้งยังช่วยแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติสุข

การทำกิจการทุกอย่างให้สำเร็จผลดีงาม บรรลุจุดมุ่งหมายสูงดังที่หวังได้นั้น ต้องอาศัยศรัทธาที่เป็นสัมมาทิฐิ โดยอาศัยประสบการณ์ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกและการพิจารณาอย่างรอบคอบ คืออาศัยปัจจัย 2 อย่าง อันได้แก่ ปรโตโฆสะ ปัจจัยทางสังคมอันเป็นเหตุให้เกิดจากการเรียนรู้และการมีกัลยาณมิตรที่ดี และ โยนิโสมนสิการ ปัจจัยภายใน ที่เกิดจากการทำใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธี หรือคิดตามหาเหตุผลตามแนวทางของปัญญา การสร้างกัลยาณมิตร ที่ให้ได้ผลดีและประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยโยนิโสมนสิการ เป็นแกนกลาง การใช้โยนิโสมนสิการเป็นเครื่องชี้แนะ ชี้ช่องทางที่ถูกที่ควรให้ เป็นผู้แนะนำ เป็นที่ปรึกษาทางธรรม เหมือนพี่เลี้ยงคอยช่วยสนับสนุนชักจูง ในทางศีลธรรม คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ถูกต้องตามแนวอริยมรรค ทำให้แก้ปัญหิต่าง ๆ ได้ และมีความเจริญก้าวหน้าไปด้วยดี ทั้งทางโลกียะ และทางโลกุตระ ต่อไป.

ในบทความเรื่องกัลยาณมิตรในเทมียชาดกนี้ ผู้ศึกษาได้นำเอาหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ มาบูรณาการเข้ากับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยใช้โยนิโสมนสิการ เป็นแกนกลาง เป็นเครื่องชี้แนะให้เกิดศรัทธาอันเป็นสัมมาทิฐิถูกต้อง สามารถสรุปเป็นกระบวนการสร้างศรัทธาตามแนวอริยมรรคได้ดังนี้

แผนผังแสดงการสร้างศรัทธา ตามแนวอริยมรรค

ที่มาของภาพ : โดยผู้เขียนบทความ

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 17

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณวิวัฒน์ (สมเด็จพระสังฆราช). (2560). *มหานิบาตชาดก ทศชาติฉบับชินวร*

เล่มที่ 1. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ-

มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2541). *พระธัมมปทีปฎกปาฐะ ภาค 1*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). *พระธัมมปทีปฎกปาฐะ ภาค 4*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). *มังคลัตถทีปนีแปล ภาค 1 เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. (2530). *พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพลโลกิคุ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรมฉบับประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 47. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์พลีธัมม์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สุชีพ ปัญญานุภาพ. *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*. (ออนไลน์). (สืบค้นเมื่อ 26 ธันวาคม 2566). เข้าถึงได้จาก: www.larnbuddhism.com.tripitaka

Reference :

Book :

Phra Brahmagunabhorn (P.O. Payutto). (2008). *Buddhist Dictionary: A Compilation of Dhamma*. 11th edition. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.

Phra Brahmakhunaporn (P.O. Payutto). (2009). *Buddhist Dictionary: A Compilation of Dhamma*. 17th edition. Bangkok: Chanphen Publishing House.

His Royal Highness Prince Chinnaworasirawat (Supreme Patriarch). (2017). *Mahānibāta Jātaka: The Ten Jataka Tales*, Chinnaworasirawat Edition, Volume 1. Nakhon Pathom: Mahamakut Buddhist University Printing House.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka* Mahachulalongkornrajavidyalaya University Edition. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House.

Mahamangkutrajavidyalaya University. (1998). *Dhammapada Commentary Translation*, Part 1. 17th Edition. Bangkok: Mahamangkutrajavidyalaya University Printing House.

Mahamangkutrajavidyalaya University. (2007). *Dhammapada Commentary Translation*, Part 4. 16th Edition. Bangkok: Mahamangkutrajavidyalaya University Printing House.

Mahamangkut Rajawittayalai. (2015). *Mangalattadhipani Translation*, Part 1, Volume 1. 18th Edition. Bangkok: Mahamangkut Rajawittayalai Printing House.

Bhumibol Adulyadej Foundation. (1987). *Bhumibol Adulyadej Pali-Thai-English Dictionary*. Bangkok: Bhumibol Adulyadej Foundation Printing House.

Somdej Phra Buddhaghosacharya (P.O. Payutto). (2016). *Buddhadhamma: Revised and Expanded Edition*. 47th Edition. Bangkok: Phlitham Publishing House.

Electronic media :

Sucdeep Panyanupap. *The People's Edition of the Tripitaka*. (Online). (Accessed December 26, 2023). Available from: www.larnbuddhism.com.tripitaka